

Türkiye-Hindistan Dostluk Antlaşması (14 Aralık 1951)

Türklerin Hindistan'a ilgisi milattan önceye kadar uzanmakla birlikte, ilk etkileşimler Hindistan'da kurulan Türk-İslam devletleriyle başladı. Miladın başında Gaznelilerle (963-1187) başlayan Türk hâkimiyeti, Hindistan'da kurulan Babür Devleti (1526-1858) ile zirveye ulaştı. Bu dönemde, bazı diplomatik girişimler olsa da Babür Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler sınırlı bir düzeyde seyretti. Türk-Hint ilişkilerinin derinleşmesinde 18. yüzyılın sonundan itibaren halifenin nüfuzunun genişlemeye başlaması doğrudan etkili oldu. Bu anlamda, hilafetin kurumsallaştığı ve Panislam düşüncesinin resmi devlet ideolojisi haline geldiği II. Abdülhamit Dönemi (1876-1909), ilişkilerde bir kırılma noktası teşkil etti. Söz konusu dönemde özellikle Hint Müslümanları arasında saygın bir yer edinen hilafet kurumu ve otoritesi, Hindistan ile Osmanlı Devleti arasında tesis edilen ilişkilerin dinî-ideolojik zeminini oluşturmaya başladı. Zira bu dönemden itibaren Hindistan'da Babür Devleti'nin eski gücünü kaybetmesi ve İngiliz varlığının artmasıyla Osmanlı Devleti, Hint Müslümanları için İslam hâkimiyetinin devamı bakımından bir umut ışığı olarak belirmişti. Bu dönemden itibaren ikili ilişkiler, hilafet kurumunu merkeze alan dinî-siyasî bir retorik etrafında şekillendi.

Osmanlı Devleti ile Hindistan arasındaki ilişkiler, 20. yüzyılın başından itibaren yaşanan gelişmelerle daha da derinleşti. Nitekim hilafetin korunması ve Osmanlı Devleti'nin devamlılığı temelinde inşa edilen manevi ortaklık, bu dönemde yaşanan savaşlar sırasında daha somut bir şekilde açığa çıktı. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Hindistan'dan Osmanlı Devleti'ne yapılan yardımlar ve verilen manevi destek ikili ilişkilerin omurgasını oluşturdu. Bu süreçte, Osmanlı Devleti'ne destek olmak amacıyla kurulan Hint Hilafet Hareketi söz konusu ilişkilerin kurumsallaşmasını sağladı. Bahsedilen savaşlar sırasında özellikle Hint Müslümanlarının, Hinduların ve diğer dinî unsurların yaptığı yardımlar, ilişkilerdeki derinliğin dinî bir motivasyonun da ötesine geçtiğini gösteriyordu. Bu bakımdan, Osmanlı Devleti ile Hindistan arasında kurulan ilişkiler, Panislam düşüncesini merkeze alsada Hindu, Mecusi ve diğer dinî unsurların desteğini kapsayan geniş bir dayanışma zeminine ulaştı. Bunda elbette ki Türklere yönelik desteğin Hint Alt Kıtasındaki İngiliz karşıtı tepkileri de güçlendirmesi etkili olmuştu. Bu sayede, yukarıda bahsedilen savaşlar sırasında özellikle Hint Müslümanlarının ve diğer dinî unsurların verdiği maddi ve politik destekle, ikili ilişkiler etkileri bugüne kadar uzanacak farklı bir safhaya geçti. İlişkiler, halifeliğin kaldırılmasına kadar hilafetin devamlılığını sağlama motivasyonu üzerinden etki alanını genişleterek devam etti. Bu motivasyon, Osmanlı Devleti için Hindistan'dan gelen desteği daha da arttırmakla kalmadı, aynı zamanda Hindistan'daki anti-emperyalist milliyetçi hareketin gelişmesine ve farklı dinî unsurların ortak bir zeminde birleşmesine doğrudan katkı sundu. Başka bir deyişle, Osmanlı Devleti ve Hindistan arasındaki ilişkilerin derinleşmesinde hilafet kurumunun yanı sıra İngiliz karşıtlığı da etkili oldu, nitekim Hint ve Türk milliyetçileri arasında inşa edilen anti-emperyalist dayanışma ilişkilerine yeni bir istikamet verdi.

Halifeliğin kaldırılmasına kadar Hindistan ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerde daha çok dinî bir retorik öne çıktı. Bu gerek dönemin Panislam politikası gerekse de Hintli Müslümanların hilafeti kurtarmaya yönelik söylemlerinden ileri geliyordu. Her ne kadar Hindistan'ın 1924'e kadar vermiş olduğu desteğin, politik, ekonomik ve ideolojik boyutları olsa da bu desteğin zemini daha çok dinî bir retorikle iç içe geçmişti. Oysaki halifeliğin kaldırılmasından sonra da pek çok sahada kurulacak olan etkileşimler, ilişkilerin ağırlık merkezini dini zeminden uzaklaştıracak ve seküler alanlara taşıyacaktı. Nitekim Mart 1924'ten sonra ilişkiler yeni parametreler üzerinden kurulmaya başlandı. Bu süreçte,

halifeliğin kaldırılmasının ilk aşamada Hint Müslümanlarının önemli bir kısmını derin bir üzüntü ve hayal kırıklığına sevk etmesi kaçınılmazdı. Fakat Hint Müslümanları arasında halifeliğin kaldırılmasının dönemin koşulları içinde bir gereklilik haline geldiğini savunanlar da oldu. Esasında halifeliğin kaldırılmasından sonraki dönem incelendiğinde, Hint Müslümanları için hilafet kurumundan veya halifenin şahsından ziyade Türkiye'nin hür ve modern bir devlet olarak varlığını sürdürmesinin ön plana çıktığı anlaşılmıştı. Bu anlamda, Halifeliğin kaldırılmasını takiben, ilişkilerde Panislamizm düşüncesinin yerini yavaş yavaş modern ve bağımsız bir devlet ideali almaya başladı. Nitekim Türkiye'deki kimlik değişimi ve yapılan reformlar Hindistan'da da kabul görecektir, modern Türkiye örneği Hindistan'a ilham olacaktı. Dolayısıyla, 1924-1947 yılları arasında ideolojik, siyasî, diplomatik ve ekonomik alanda etkileşimler yoğun bir şekilde devam etti.

Hindistan'ın bağımsızlığını kazandığı 15 Ağustos 1947 tarihinden itibaren, Türkiye ve Hindistan arasında kurulan ilişkiler ise II. Dünya Savaşı'ndan sonraki sürece bakılarak okunabilir. II. Dünya Savaşı sonrasında sömürgeciliğin gerilemesi ile Hindistan bağımsız bir ülke olurken dünya, başını Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin çektiği iki kutuplu bir Soğuk Savaş ortamına sürüklendi. Hindistan, bahsedilen iki güçten birine eklemlenmeyeceğini ilan etti ve yeni bir dış politika arayışına yöneldi. Bu doğrultuda Hindistan, 1950'lerin ikinci yarısından itibaren dış politikada Soğuk Savaş'ın tarafı olmayarak görece bir özerklik siyasetini benimsedi. Bunda elbette ki ülkenin uzun yıllardır devam eden bağımsızlık mücadelesi içinde yıpranmış olması ve gerek iç çekişmeler gerekse de dış politikadaki kamplaşma ortamından ülkeyi koruma düşüncesi etkili olmuştu.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Türkiye'nin de iç ve dış siyasetinde önemli gelişmeler yaşandı. 1946'da çok partili hayata geçildi ve 1950'de Demokrat Parti iktidara geldi. Türkiye, dış politikada Hindistan'ın aksine Batı Blok'una dâhil oldu. Bütün bu gelişmelere rağmen Cumhuriyet Halk Partisinin tek parti iktidarında Hindistan'la hemen her alanla kurulan müspet ilişkiler Demokrat Parti iktidarı tarafından da sürdürüldü. Türkiye'de iktidar değişikliği yaşanması ve Hindistan'ın da bağımsızlığını kazanmasına rağmen ilişkilerin gelişmeye devam etmesi iki ülke arasında kurulan dostluğun sağlam temeller üzerine bina edildiğinin göstergelerindedir. Başka bir deyişle ne Türkiye'deki iktidar değişimleri ne de Hindistan'ın statüsündeki değişim ikili ilişkilerin pek çok sahada daha da ileri taşınmasına engel teşkil etmemiş, bilakis ilişkileri geliştirmek bir devlet politikası haline gelmişti.

İki ülkenin iç ve dış politikasındaki bu unsurların ışığında, bağımsız Hindistan ile Türkiye arasındaki ilk resmi temaslar 15 Ağustos 1947 tarihinden itibaren başladı. İkili ilişkiler Türkiye'nin Hindistan'ın bağımsızlığını hemen tanınması ve ardından karşılıklı büyükelçi atanması ile resmîyet kazandı. Öncelikle, 2 Mart 1948 tarihinde Hindistan Hükümeti, Dewan Chaman Lall'i Türkiye'nin ilk Hindistan büyükelçisi olarak atadı. Türkiye ise 8 Temmuz 1948 tarihinde Ali Türkgeldi'yi ilk Hindistan büyükelçisi olarak görevlendirdi. CHP iktidarı döneminde atılan bu adımlar, Türkiye ile bağımsız Hindistan arasındaki diplomatik ilişkilerin ilk adımını teşkil etti.

Karşılıklı diplomatik ilişkilerin kurulması ile 1949 yılından itibaren kültürel ilişkileri geliştirmeye yönelik somut adımlar da atılmaya başlandı. Öncelikle, 13 Haziran 1949 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile merkezi Ankara'da olmak üzere bir Türkiye-Hindistan Kültür Derneği kuruldu. Söz konusu derneğin faaliyetleri ilişkilerdeki dostluğu pekiştiren bir rol üstlendi. Dostane bir çizgide devam eden ilişkilerde 1951 yılı bir milat teşkil etti. Nitekim 1951 yılında Hindistan'ın Eğitim Bakanı Mevlâna Abul Kalam Azad'ın Türkiye ziyareti Türk-Hint ilişkilerinde somut adımların atılmasına vesile oldu. Bu ziyaret sırasında, 29 Haziran 1951 tarihinde Türkiye ve Hindistan arasında bir kültür antlaşması imzalandı. Bahsi geçen kültür antlaşması, bağımsız Hindistan'ın yabancı bir devletle imzaladığı ilk kültür antlaşması olmakla

birlikte, iki ülke arasındaki ilk uluslararası belge olarak da kabul edilmektedir.

Kültür diplomasisi kapsamında yaşanan söz konusu gelişmeler, ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesine hizmet ederek bir dostluk antlaşmasının imzalanmasına da zemin hazırladı. Nitekim Türkiye- Hindistan Dostluk Antlaşması, 14 Aralık 1951 tarihinde Ankara'da imzalandı. Hindistan hükûmetiyle bir dostluk antlaşması imzalanması için Dışişleri Bakanlığına yetki verilmesi Bakanlar Kurulunun 7/3/1951 tarihli toplantısında kararlaştırıldı. Antlaşmayı Türkiye adına Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Hindistan adına ise Büyükelçi Chandra Shekhar Jha imzaladı. Antlaşma Türkçe, Hindi dili ve İngilizce olmak üzere üç nüsha şeklinde düzenlenerek süresiz olarak kabul edildi. Türkiye- Hindistan Dostluk Antlaşması'nın onanması hakkındaki kanun tasarısı, 5 Mayıs 1952 tarihinde 278 oyla TBMM'de kabul edildikten sonra, 13 Mayıs 1952'de yürürlüğe girdi.

Türkiye-Hindistan Dostluk Antlaşması dokuz maddeden oluşuyordu ve hükümleri kısaca şu şekildeydi: Türkiye Cumhuriyeti ile Hindistan Cumhuriyeti arasında daimî barış ve dostluk mevcut olacaktı. İki ülke de karşılıklı dostane ilişkileri geliştirmeye ve derinleştirmeye çalışacaktı. Diplomatik mümessiller ve konsolosluk temsilcileri, mütekabiliyet esası dairesinde, belirli imtiyaz ve muafiyetlerden yararlanabilecekti. İki ülke arasında kültürel bağları güçlendirmeye ve geliştirmeye yönelik iş birliği yapılacaktı. İki ülke vatandaşları karşılıklı olarak düzenlenen kanunlar dairesinde yerleşme, oturma, seyahat ve serbest dolaşım hakkına sahip olacaktı. Taraplardan her birinin uyrukları, diğerinin ülkesinde diğer uyruklular gibi, mahkemelere müracaat etme ve adlî teşkilattan yararlanma hakkına sahip olacaktı. İki ülke ticaret, gümrük, seyahat, havacılık, kültürel işler, suçluların iadesi ve her iki milleti ilgilendiren diğer konularda münasebetlerini yürürlükte bulunan hukukî anlaşmaya göre tanzim edecekti. Söz konusu anlaşmanın uygulaması ve yorumlanması sırasında çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlık, karşılıklı müzakere ve diplomasi yoluyla çözülecekti. Bu anlaşma, her iki ülkenin kendi anayasa usullerine göre, mümkün olan en yakın tarihte onaya sunulacaktı.

Hindistan ile süregelen tarihsel bağların bir ifadesi olarak imzalanan Türkiye-Hindistan Dostluk Antlaşması, ilişkileri daha ileri bir seviyeye taşıdı. Bahsi geçen antlaşma "asırlardan beri var olan bağların resmi olarak ifadesi" oldu ve iki ülke arasındaki iş birliğini daha da artırdı. Dostluk Antlaşması'nın imzalanması Türkiye ve Hindistan arasında siyasî, kültürel, ticarî ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesine katkı sundu. Böylelikle, Türkiye-Hindistan ilişkileri pek çok sahada sağlam bir zeminde inşa edilmeye devam etti. Türkiye'nin bu süreçte Hindistan ile geliştirdiği dostluk, dış politikada barışçıl bir siyasetin öne çıkmasıyla da doğrudan ilişkiliydi.

Türk-Hind ilişkilerinin tarihsel derinliği dikkate alındığında, bağımsızlık sonrasında beklenen seviyeye ulaşamadığına dair görüşler literatürde ağırlık kazanmıştır. Fakat 1947'de iki ülkenin resmen kurulmasından itibaren Türkiye hem Hindistan'ı hem de Pakistan'ı tanımış; kültür ve dostluk anlaşmaları vasıtasıyla iki ülkele de resmi düzeyde ilişkilerini geliştirmeye yönelik somut adımlar atmıştı. Türkiye-Hindistan ilişkileri, 1947'den 1955'e kadar bahsi geçen dostluk zemininde siyasî, ekonomik ve diplomatik alanda yoğun bir şekilde sürdü. Bu anlamda, Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru'nun yanı sıra önce CHP daha sonra da Demokrat Parti yöneticilerinin ilişkileri geliştirmek adına aktif bir siyaset izlediği ileri sürülebilir. Türkiye-Hindistan arasındaki fikir ayrılıkları, 1955 yılında Bağlantısızlık Hareketi'nin bir parçası olan Bandung Konferansı'nda ilk kez açığa çıkacaktı. Zira bu konferansta Hindistan dış politikada tarafsızlık/bağlantısızlık ilkesini ilan edecek, Türkiye ile arasındaki görüş farklılıkları görünür hale gelecekti. Nitekim Türkiye'nin bu süreçte izlediği ABD yanlısı siyaset, Hindistan'ın dış politikadaki bu açılımıyla ters düşecek, bu da ikili ilişkilere yansyacaktı.

Ayrıca, bu süreçte Türkiye-Hindistan ilişkilerini olumsuz etkileyen bir diğer unsurun Pakistan ile kurulan dostane

ilişkiler olduğu iddia edilmektedir. Oysaki 1950'lerde Türkiye Keşmir Meselesi gibi ihtilafli konularda hemen taraf olmamış; içinde bulunduğu konjonktürel ortam dolayısıyla ülke güvenliğini ön planda tutmuştu. Bununla birlikte Türkiye, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan yumuşama/detant döneminde, Keşmir Meselesinde Pakistan'ı destekleyen bir dış politika izlemeye yönelecekti.

Sonuç olarak, ilişkilere 1924 yılı öncesi ve sonrası şeklinde bir bütün olarak bakıldığında karşılıklı etkileşimlerin bir süreklilik arz ettiği görülmektedir. Bu anlamda, ilişkilerin Hilafet ekseninde geliştiği dönemde Hindistan'ın desteğinin doğal olarak dinî bir arka plana dayandığı, fakat Halifeliğin kaldırılmasından sonra ilişkilerin farklı dinamikler üzerinden sürdüğü tespit edilmiştir. Bunda şüphesiz ki Hindistan'ın milliyetçi unsurları tarafından idealize edilen bağımsız-modern devlet ülküsünün Türkiye'de hayata geçirilmesi önemli bir zihinsel kırılmayı beraberinde getirmiştir. Yine, "ortak düşman" olarak görülen İngiltere'ye karşı kurulan antiemperyalist mücadele söyleminin de Hint milliyetçileri ile Türk milliyetçileri arasındaki bağı güçlendirdiği; ilişkilerin din ortak paydasından farklı alanlara sirayet etmesine vesile olduğu sonucuna varılabilir.

Bu noktada, Türkiye'nin Hindistan'a bağımsız bir devlet ideali sunduğu, dolayısıyla Hilafetin kaldırılmasından sonra da karşılıklı etkileşimlerin pek çok alanda görünür hale geldiği söylenebilir. Özellikle de bağımsız Hindistan'ın kurulmasından itibaren kültürel, diplomatik ve siyasî alanda ilişkileri geliştirmeye yönelik adımlar atıldığını, ikili ilişkilerin 1947 öncesi ve sonrasıyla tarihsel bir süreklilik arz ettiğini ve Türkiye-Hindistan Dostluk Antlaşması'nın bunun en somut örneği olduğunu söylemek mümkündür.

Bahar İZMİR

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

National Archives of India (NAI), Foreign and Political Department, External Files-Secret/34-X, 13 Mart 1924.

Public Record Office, (PRO), Foreign Office (FO) 924/959, 1755/1/51, 1 Ağustos 1951.

PRO, FO, 924/959, 10941299, 1 Ağustos 1951.

PRO, Dominion Office (DO) 133/70, 30 Mart-13 Nisan 1950.

British Library, India Record Office (IOR), L/PS/12/4679, 16721, 1948.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivler Başkanlığı (BCA), 30-01-0-0, 60/370/2, 04.03.1948.

BCA, 30-18-01-02, 119/46/6; 13.06.1949.

BCA, 30-18-01-02, 149/29/18, 30.05.1958.

BCA, 30-18-1-2, 125/17/16, 07.03.1951.

BCA, 30-18-1-2, 126/58/18, 01.08.1951.

Resmi Belgeler

T.C. Resmi Gazete, Sayı:7249, 4 Temmuz 1949, s.16529. "Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti",

7. **C. Resmi Gazete**, 13 Mayıs 1952, Sayı. 8108, s. 3586-7.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, Cilt: 15, Toplantı: 2, Birleşim:68, 5 Mayıs 1952, s. 52, 61, 86-88.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, Cilt:14, Toplantı:2, Birleşim:65, 18 Ocak 1952.

Sürelî Yayınlar

“Türkiye-Hindistan Dostluk Cemiyetinin İstanbul Şubesi Faaliyete Geçti”, **Cumhuriyet**, 1 Ekim 1949, s. 2.

“Türkiye-Hindistan Kültür Derneği”, **Ulus**, 12 Şubat 1951, s. 3;

“Cemiyet”, **Milliyet**, 9 Ocak 1952, s.2;

“Cemiyet”, **Milliyet**, 2 Mart 1953, s.4;

“Türkiye-Hindistan Kültür Derneği”, **Ulus**, 12 Şubat 1951, s. 3.

“Türkiye-Hindistan Dostluk Antlaşması Münasebetiyle Toplantı”, **Akşam**, 16 Aralık 1951, s.3.

“Türkiye-Hindistan Dostluk Muahedesi”, **Akşam**, 15 Aralık 1951, s.1-2.

Ahmet Şükrü Esmer, “Türkiye-Hindistan”, **Ulus**, 16 Aralık 1951, s. 3.

“Türkiye-Hindistan Dostluk Andlaşması”, **Ulus**, 15 Aralık 1951, s.1.

“Hint Cumhuriyetinin İkinci Yıldönümü”, **Akşam**, 26 Ocak 1952, s.4.

“Küçük Haberler”, **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1951, s.2.

Milliyet, 28 Ocak 1952, s.4.

“Türkiye-Hindistan”, **Vakit**, 18 Aralık 1951, s. 2.

“Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti”, **Cumhuriyet**, 13 Aralık 1950, s.2.

1. Balaraman, “India’s Foreign Policy”, **The Hindu**, 28 Haziran 1949, s.1.

The Hindustan Times, 1 Aralık 1948, s.1.

Kitaplar

Gault, Minault, **The Khilafat Movement**, Columbia University Press, New York, 1982.

Iqbal, Muhammad, **The Reconstruction of Religious Thought in Islam**, Dodo Press, y.y, 2009, s. 183-184.

Özcan, Azmi, **Pan-Islamism Indian Muslims, the Ottomans and Britain (1877-1924)**, Brill, Leiden, 1997.

Pasha, Aftab Kamal, **India and Turkey: Past and Emerging Relations**, Academic Excellence, Delhi, 2006.

Sadiq, Muhammed, **Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

Makaleler

Duman, Selçuk, “Atatürk Döneminde Türkiye-Hindistan İlişkileri”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/4 Spring 2014, s. 395-396.

Sertel, Savaş, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Hindistan İlişkileri (1950-1960)”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number:32, Winter III 2015, ss. 291-305.

Mohapatra, Aswini K., “Bridge to Anatolia: An Overview of Indo-Turkish Relations”, **The Turkish Yearbook**, Vol. XXXIX, ss. 159-181.

Malkoç, Eminalp, “20. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye ile Hindistan’ın Siyasi İlişkileri”, **Avrasya İnceleme Dergisi-Journal of Eusian Studies (AVİD)**, V/1 (2016), SS. 109-145.

Duman, Melih, “1965 Pakistan-Hindistan Savaşı Ekseninde Keşmir Olayları ve Türkiye’nin Dış Politikası”, **History Studies**, 11/5, Ekim 2019, s. 1509-1523.

Tezler

Şimşek, Âlim, **Soğuk Savaş’tan Günümüze Yükselen Hindistan ve Dış Politikası**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

İzmir, Bahar, **Türkiye-Hindistan İlişkileri (1919-1947)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2022.

Elektronik Kaynaklar

<http://yenidelhi.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>, Erişim tarihi: 22.07.2022.

29/03/2025 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-hindistan-dostluk-antlasmasi-14-aralik-1951/?pdf=5671> adresinden erişilmiştir